

GLORIFICACIÓ I MARTIRI DE MANUEL GODOY A CERVERA Isidor Cònsul

El dia 27 de març de l'any 1808 hi va haver aldarulls a la Universitat de Cervera. D'una banda, s'havia estès un ambient de gresca per la confirmació del Motí d'Aranjuez (18 de març), que havia suposat la caiguda i empresonament del totpoderós Manuel Godoy, Príncep de la Pau. Aquell matí de primavera, però, la tabola i els comentaris polítics van barrejar-se amb una bullanga entre ciutadans cerverins, cobradors de contribucions, bastaixos i universitaris. El cas és que els estudiants van despenjar els retrats de Godoy que hi havia a la universitat i els van cremar públicament. Trec aquesta nota del llibre de Josep Fontana, *La guerra del Francès 1808-1814* (Pòrtic, 2008)¹, on afegeix, encara: *Si els estudiants –que acabaren el curs abans d'hora, a començaments de maig –havien estat part activa en aquest esdeveniment, sabem que hi havia col·laborat també bona part de la població, instigada per “les extorsions que havien comès els cobradors del delme, la manca d'ocupació de molts treballadors i l'estat d'efervescència existent”. És en aquest context –remarca Fontana- que cal interpretar el començament de la guerra a Cervera i el que dóna sentit a fets com que dos pagesos i un teixidor de lli prenguessin la iniciativa de fer ampliar la junta local amb representats de tots els gremis.*

Com a Cervera, la caiguda de l'omnipotent Godoy fou celebrada arreu. El Baró de Maldà va apuntar al *Calaix de sastre* que era un gran dia perquè havia quedat *apeat de tot mando lo mandon d'Espanya*², i per terres peninsulars corrien aquestes cobles que testimonien els odis que havia generat el favorit borbònic:

Madrid pide la cabeza
Cádiz, tripas y pulmón,
Cartagena el corazón,
Málaga quiere otra presa.
León las piernas apriesa,
Castilla los brazos; hoy
los infiernos un convoy
mandan por su alma exenta
y si todos se contentan
adiós, se acabó Godoy.

D'aquesta entrada voldria posar l'èmfasi en el fet que un historiador d'autoritat indiscutible com Josep Fontana consideri l'acte insurreccional de Cervera com un dels primers episodis de la Guerra del Francès (1808-1814), dos mesos i mig abans de la

¹ També en dóna notícia Josep M. Llobet i Portella a *Cent episodis de la història de Cervera*. Diputació de Lleida, 1992, pag 224.

² Rafael Amat i Cortada, “Baró de Maldà”, *Calaix de sastre. Vol VIII*. Biblioteca Torres Amat. Barcelona, Curial, 1995; Pàg 30.

crema de paper segellat a Manresa i de la constitució de la Junta de Govern i Defensa a Lleida (el 2 de juny), i de les dues batalles del Bruc (6 i 14 de juny).

I QUI ERA AQUEST MANUEL GODOY?

Nascut a Badajoz, el 12 de maig de 1767, pertanyia a una família de tradició "hidalgua", fet que li va permetre entrar, als disset anys, a la Guàrdia de Corps reial on ja servia un germà seu. Pel que diuen, Manuel Godoy era un cromó: un xicot altiu i ben plantat, bell i ambiciós, a qui la sort va anar a trobar-lo un dia d'estiu de 1788, quan el soldadet extremeny es topà amb els Prínceps d'Astúries, Carles de Borbó i Maria Lluïsa de Parma. Eren els darrers mesos del regnat de Carles III (1716-1788), que va morir aquella mateixa tardor, i els historiadors situen l'encontre en un viatge dels prínceps, de Segòvia a La Granja, escortats com calia per un destacament de la Guàrdia de Corps. Feia molta calor i un dels genets, que s'havia endormiscat, va caure del cavall. Fou un vist i no vist: encara el cos del genet no havia arribat a terra que, amb una gran destresa, aconseguí redreçar-se i muntar de nou com si res no hagués passat. Era el petit dels Godoy i els prínceps van quedar tan meravellats per l'escena que van aturar el viatge, van fer visitar el guàrdia pel metge reial i el van convidar a palau. Aquella mateixa nit, començava una història desbordant d'ambicions i seducció.

Abans de concretar-la una mica més, toca presentar la parella de prínceps que van esdevenir reis uns mesos després. El pobre Carles IV era un tòtil d'intel·ligència molt limitada i voluntat inexistent a qui l'ambaixador francès presentava com un bon jan feble i abúlic, un homenic que dedicava més temps als exercicis de boxa, la cacera i l'esgrima que no pas a governar. Per contra, Maria Lluïsa de Parma era una dona temperamental, de caràcter dominant i experta a embolicar la troca, una fembra il·letrada i tan lleugera de costums que tothom l'acceptava com una nimfòmana compulsiva. Era setze anys més gran que Godoy, a qui convertí d'immediat en amant, però eren públiques, d'abans, les seves relacions amoroses amb el músic Diego el Guitarrista i els aristòcrates Eugenio de Portocarrero, Agustín de Lancaster i Juan Pignatelli. Amb traç genial, Goya va saber-los presentar de cos i ànima en els diferents retrats que els va haver de fer, com a pintor de cambra: al rei sempre el treu bonàs i amb aire absent, sense força ni expressivitat, deixant a la intempèrie un caràcter feble i melancòlic; a la reina, en canvi, la retrata segura d'ella mateixa, amb la mirada penetrant i una insinuació de somrís que, pels plecs de la pintura, mostren un temperament astut i dominador.

El jove Manuel Godoy, que era tan ben plantat com intel·ligent i ambiciós, aviat va tenir clar que no n'hi havia prou seduïnt la reina, i que el que havia de fer era imposar la seva voluntat sobre la parella reial. Se'n va sortir amb escreix perquè Maria Lluïsa de Parma va perdre el cap per sempre més per aquella baranda, i Carles IV va veure que el xicot tenia un escreix de coratge, intel·ligència i decisió, virtuts de govern que a ell li mancaven. Veus de la cort testimonien que la reina tremolava davant de la presència de Godoy i Carles IV n'estava tan encaterinat com ella: el rei col·leccionava rellotges i, a partir de 1788, no s'atrevia a comprar-ne cap sense el vist-i-plau del favorit. El soldadet de vint-i-un anys, doncs, va encetar una meteòrica carrera militar i una altra, també espectacular, en termes polítics: en poc temps, va esdevenir brigadier, mariscal de camp, secretari d'Estat i primer ministre de Carles IV, a més de rebre una pluja de títols honorífics, el més conegut dels quals fou el de Príncep de la Pau. Per les sales i passadissos de la cort, tothom es referia al tercet com la Trinitat de la Terra i s'expliquen anècdotes tan sucoses de la situació, com la d'un dia de març de 1808, quan a Godoy se li acabava la virolla. Caminaven tots tres per les estances de palau, Carles IV ho feia uns metres davant de la parella i els dos amants discutien darrere en veu baixa. Pel que sembla, la discussió es va escalfar fins al punt que Godoy va clavar un sorollós ventallot a la reina. Carles IV ni es va girar, només va preguntar què havia estat aquella fressa i Maria Lluïsa va respondre que no havia estat res, només *un libro que se le ha caído a Manuel*³.

Godoy, però, de qui estava realment enamorat era de Pepita Tudó, la seva amant, amb la qual cosa el Tercet de la Terra esdevenia sovint un quartet. La gelosia es menjava el dedins de la reina i, per tal que Godoy trenqués amb Pepita, li va preparar un matrimoni de conveniència amb la princesa Maria Teresa, filla de Lluís de Borbó. Empès per la pròpia ambició i els beneficis que li reportava, Godoy no s'hi va negar pas, però va continuar mantenint a casa seva la dona que estimava, Pepita Tudó. El polític i escriptor il·lustrat Melchor Gaspar de Jovellanos explica esverat l'experiència del dia que va ser convidat a sopar a casa del Príncep de la Pau i va adonar-se que a la mateixa taula seien l'esposa i l'amant: *El Príncipe nos llama a comer a su casa: a su lado derecho, la princesa; a la izquierda, en el costado, la Pepita Tudó. Este espectáculo acabó mi desconcierto; mi alma no pudo sufrirle; ni comí, ni hablé, ni pude sosegar mi espíritu; huí*

³ Vegeu *Els borbons en pilotes*. Cossetània. Valls 2004. Pàg. 26.

*de allí; en casa toda la tarde, inquieto y abatido, queriendo hacer algo y perdiendo el tiempo y la cabeza ...*⁴

Curt i ras, Godoy es va convertir en un autèntic cap de govern, qui feia i desfeia en la complexa política espanyola de finals del XVIII i començaments del XIX. El 1792, ningú no entenia que, a vint-i-cinc anys, un jove sense experiència dirigís el país, tal com ho manifestava l'ambaixador francès: *apenas se concibe que pueda llegar al más importante ministerio un joven sin experiencia, sin conocimiento de los países extranjeros; un hombre a quien la asiduidad para con la reina deja tan poco tiempo libre*. Tot i això, s'ha de precisar que just va ser en els primers anys d'exercici del poder que Godoy va tenir els seus millors moments, sobretot en la seva oposició a la Revolució Francesa i en els esforços, que foren debades, per salvar de la guillotina Lluís XVI i Maria Antonieta. L'execució dels borbons francesos fou la causa que Godoy declarés la guerra a la França revolucionària (1793-1795), en el decurs de la qual abandonà Catalunya a la seva sort, deixant-la desguarnida d'homes i de material bèl·lic. Després, però, s'alià als francesos i va acabar sent un titella a les mans de Napoleó. No és gens estrany, doncs, que primer la noblesa i el clergat, i a continuació el poble, comencessin a odiar-lo i a treballar per la seva caiguda.

“Y TU CANTA A PORFÍA, CERVERA, HIMNOS DE PAZ I ALEGRÍA”

És d'aquest personatge, doncs, de qui cremaven retrats els estudiants cerverins el 27 de març de 1808, en l'acte d'insurrecció que Fontana considera una de les primeres accions de la Guerra del Francès. La paradoxa de tot plegat és que, encara no feia un any, les autoritats cerverines havien demanat, de Carles IV, el permís per concedir a Godoy un títol de regidor honorífic de l'Ajuntament de Cervera. Un cop rebut el placet del monarca, Cervera va celebrar tres dies de festes solemnes, el 18, 19 i 20 d'abril del 1807, en el decurs de les quals, el marquès de Capmany, en nom del Príncep de la Pau que no va poder ser-hi present, va prendre possessió de la regidoria honorífica. Van ser tres dies d'una Festa Major extraordinària descrits i detallats en el memoràndum *Demostraciones con que la ciudad de Cervera ha celebrado la posesión que de la nueva plaza de regidor, primera y más preeminente del ayuntamiento de la misma, se sirvió tomar el serenísimo señor D. Manuel de Godoy, Príncipe de la Paz, generalísimo de los reales ejércitos y*

⁴ Carlos Seco Serrano, *La época de Godoy*. Historia 16. “Extra VIII”, desembre 1978. Pàg 93. Godoy va acabar divorciant-se de la seva primera esposa i, el 1828, es casà amb Pepita Tudó.

armada, almirante general de Espanya e Indias, protector del comercio y decano del Consejo de Estado, en el dia 18 de abril de 1807⁵.

Per gestionar l'afer i obtenir la llicència reial d'homenatjar Godoy, les autoritats de Cervera havien triat dos prohoms vinculats a la ciutat: Francesc de Montserrat i Francesc Sanpere (*oriundo el primero y natural el segundo de esta ciudad*), amb el detall afegit que Sanpere també era *catedrático jubilado en la Universidad de Salamanca*. Després, per elaborar el programa d'actes dels tres dies de Festa Major, o com es diu en la memòria, *para los regocijos públicos y demás demostraciones con que debia solemnizarse todo lo perteneciente a la celebridad de las fiestas*, la paeria cerverina va comissionar Faust de Massot, Domingo de Dalmases i Antoni Sampere per tal que, juntament amb el marquès de Capmany, *todo se ejecutase con el orden, propiedad y decoro posible. Las piezas interiores de las casas consistoriales se decoraron con varias pinturas y otros adornos, y se colocaron en ellas con la debida magnificencia los retratos de SS.MM (els reis), i el busto y un retrato de S.A.S (Sa Altesa Sereníssima, és a dir Godoy), obra de Juan Adán, escultor de la cambra reial, pagat i donat a Cervera per Francesc Sanpere.*

Costa d'entendre quins podien ser els objectius de Cervera en tot aquest sarau, sobretot pensant que l'any 1807 la popularitat de Godoy feia temps que anava de mal borràs. Potser la petició s'havia fet anys enrere i havia estat alentida per la feixuga burocràcia reial. En tot cas, l'autor del memoràndum apunta de manera clara una estratègia d'interessos: *finalmente acaba Cervera de lograr la fortuna que deseaba con tanto anhelo, mirando ya a S.A.S, como a un padre y protector que, desde el puesto más eminente de este senado se complacerá en dispensar una parte de su beneficencia y paternales desvelos a un pueblo que le ama y que ha señalado la posesión de su regidorato con unos esmeros que acreditan bien su reconocimiento ...*

Sigui com sigui, van ser tres dies lluïts, amb els edificis oficials i les millors cases de la ciutat il·luminats de nit amb centenars de llumets de colors, amb saraus, balls i refrescos, actes religiosos en forma de *Te Deum* i exposició del Sant Misteri, i un programa cultural amb lectures de poesia i dues representacions de la *Danza dramática de la paz*. De torna, s'hi van afegir detalls benèfics i de caritat cristiana: el marquès de Capmany va obrir la tómbola vestint dotze pobres de solemnitat, el gremi dels artesans cerverins s'hi va afegir concedint dotze dots a dotze donzelles pobres i la Universitat *dando gratis cuatro grados de bachiller y tres de doctor a siete profesores sobresalientes*. La implicació universitària, tal com pertocava, va ser més literària i es concretà en l'edició

⁵ El llibret, de 103 pàgines, fou publicat a Cervera: "Cervera, en la Oficina de la Real Universidad, por Segismundo Bou y Baranera. N'hi ha un exemplar a la Biblioteca de Catalunya (Fulletons Bonsoms, n. 3267)

del memoràndum de les festes i un doble lluïment del catedràtic Agustí Torres: el sermó que pronuncià a l'ofici del dia 18, a l'església de Santa Maria, i la redacció dels textos de *Danza dramàtica de la paz*. Totes dues aportacions, a més d'un doble florilegi poètic, foren publicats a l'esmentat memoràndum, del qual sospito que el mateix professor Agustí Torres en devia ser l'autor⁶.

Amb música del compositor Josep Spontoni i lletra i direcció d'Agustí Torres, els dies 18 i 19, es va representar, a la Plaça Major, davant de l'Ajuntament i una nombrosa concurrència, la *Danza dramàtica de la paz*, amb la participació de vint-i-cinc actors, un cor i una comitiva de guerrers. Es tracta d'una obra al·legòrica i neoclàssica, on els personatges són una barreja de mitologia clàssica (Minerva, Apol·lo, Neptú, les nou muses i tres cíclops) i figuracions abstractes com "La Pau", "L'Abundància", "El Furor" o "L'Enveja". A la Plaça Major, hi van bastir un empostissat que feia d'escenari, on hi havia els retrats reials i el bust de Manuel Godoy. Aquest darrer lluïa *sobre un pedestal primorosamente labrado y, inmediatos a los dos extremos de dicho cuerpo, se levantaban, sobre dos pilares, dos genios en actitud de ofrecer a S.A.S, el uno un ramo de olivo, el otro una corona de laurel*.

Aquest bust i potser la parafernàlia adjacent va anar de dret al foc per cremar-hi graciosament en els aldarulls de març de 1808. Entre una escena i l'altra, entre la glorificació i el martiri de Godoy pels cerverins, només van passar onze mesos. Prou que ho deien els romans -*Vae victis!* Pobres vençuts! Com també sabem que la política mai no ha tingut cor ni memòria. Per aquesta raó, el 27 de març de 1808, en el context simbòlic del martiri, encara quedaven més ridículs els versos de lloança de l'infatigable catedràtic i poeta Agustí Torres:

El héroe de la paz en su frescura
los campos conservó del patrio suelo,
y hermosos hijos de la común madre.
¡Ve cual es, Lacetania, tu ventura!
El mismo tu alegría, tu consuelo,
tu gloria empieza a ser, siendo tu padre.
¿Que obsequio puede haber que más le cuadre?
Id, Ninfas, coged flores de los prados
y con dedos rosados
al héroe entretejed guirnalda hermosa,
esparcid a sus pies clavel y rosa.
y tu canta a porfía, Cervera, himnos de paz y de alegría.

⁶ El volum *Demostraciones con que la ciudad de Cervera ...* s'estructura en apartats diferents: explicació detallada de les festes (pàgs 3-25); *Sermó d'Agustí Torres a l'església parroquial de Cervera* (pàgs. 26-56), text i el repertori de *Danza dramàtica de la paz* (pàgs. 57- 71) i dos reculls de poemes dels catedràtics Agustí Torres i Josep Rius (pàgs 72-103).